

**УТОЧНЮВАЛЬНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ ЯК СКЛАДНИК СИНТАКСИЧНОГО
ПРОСТОРУ ПРОЗОВИХ ТЕКСТІВ ЗБІРКИ СЕРГІЯ ЖАДАНА «АРАБЕСКИ»**

УДК 811.161.2'367:821.161.2.09 Жадан

ГРИМАСHEВИЧ ГАЛИНА,

кандидат філологічних наук,

доцент, завідувач кафедри української мови та методики її навчання

Житомирського державного університету імені Івана Франка

Уточнювальні члени речення як складник ускладнювальних компонентів привертали увагу таких українських лінгвістів, як І. Аксьонова, І. Вихованець, А. Загнітко, Б. Кулик, О. Новікова, М. Оленяк, І. Слинько та ін.

Зокрема, О. Новікова зазначає, що уточнювальні конструкції – синтаксичні одиниці, які містять уточнюваний і уточнювальний («звужувальний») складники й слугують синтаксичною формою реалізації семантики уточнення певного члена речення. Крім того, уточнення слугує засобом конкретизації (обмеження) змісту

(відношення цілого й частини), який уже виражений граматично й семантично оформленою одиницею за допомогою зміни обсягу інформації [4, с. 276].

У синтаксичному просторі дванадцяти оповідань («Приклич мене до цієї брами», «Зійде світло над містом праведників», «Вирвеш перемогу, як серце ворога», «Тоді Господь покличе жінку», «Та, що зігріє тебе серед ночі», «Велика годинникова стрілка», «І не вистачить сонця, аби все освітити», «Я вимкну за всіма світло», «Доки мине ще один місяць», «Звірі», «Кого ти потім згадаєш», «Ніхто нічого не буде просити»)

збірки малої прози Сергія Жадана «Арабески» [3], важливу роль відіграють речення з різноманітними ускладнювальними елементами, передовсім однорідними членами речення [2], які демонструють широку панораму зображуваного міста, дають змогу письменникові репрезентувати простір Харкова початку російсько-української війни, показати людей і події в усій повноті й всеохопності.

Поряд з однорідними значне смислове навантаження мають й уточнювальні члени речення, які дають змогу конкретизувати насамперед місце, де відбуваються події, час, зображуваний у текстах, репрезентувати деякі інші характеристики змальованого простору.

За морфологічним вираженням стрижневого складника в текстах збірки «Арабески» Сергія Жадана фіксуємо такі види уточнювальних конструкцій:

1. Субстантивні, які в художньому дискурсі мають найбільшу частоту використання, демонструють конкретизувальну семантику, цілком закономірно стоять у постпозиції: *Другого березня, на сьомий день війни, зателефонував Коля. Віддалік, з іншого боку будинку, стояв чоловік. А якогось вечора виводжу його надвір, у темряву. Я тут і народився, в цьому під'їзді. І повернувся сюди, після розлучення. Він проходить уперед, до крісла, обережно сідає.* Зазначені субстантивні одиниці мають виразне оформлення з обов'язковим компонентом – прийменником.

Як видно з наведених прикладів, уточнювальні конструкції стосуються прислівників. А. Загнітко зазначав, що такі субстантивні конструкції уточнюють зміст прислівників, конкретизують перебіг дій у просторі й часі, стають додатковим локалізатором, конкретизатором [3, с. 570]. Водночас фіксуємо субстантивні

уточнювальні конструкції, які стосуються іменника (*Між поверхами, на кожному прольоті, стояли старі стільці. На лаві, біля під'їзду, гріються жінки*), виражаючи семантику місця, а також ті, що стосуються займенника (*І як його, першокласника, забрали з уроків*), утворюючи відокремлену прикладку.

2. Ад'єктивні, які цілком закономірно уточнюють іменник, виконуючи синтаксичну роль відокремленого узгодженого означення: *Ще згадав, як померла його мама – ще зовсім молода, але печальна і приречена. Надвечір'я далі заворожують спокоєм, час відчувається на дотик <...> – теплий, прогрітий за літо, наповнений сонцем.* Водночас натрапляємо й на конструкції з неузгодженими означеннями (*Так, цей номер – холодний, погано прибраний, із плямами на килимі, із вирваною розеткою в передпокої*), функціонування яких у прозовому тексті підтверджує думку А. Загнітка про те, що уточнювальні ад'єктивні звороти корелюють із неоднорідними означеннями, що виправдовується їхньою уточнювальною семантикою [3, с. 571].

3. Адвербіальні: *Діна дивиться на смерть, як і належить єдиній спадкоємиці – гідно й зневажливо. Згадав про серце, про лікарів, про таблетки, які щоранку відраховує, наче жебрак копійки – ретельно і прискіпливо.* У текстах такі одиниці виражають конкретизувальну, пояснювальну семантику щодо якості перебігу дії та реалізації стану.

4. Вербумфінітивні уточнювальні одиниці найменш уживані в текстах Сергія Жадана, виражають семантику конкретизації дії: *Мужик один на першому поверсі, за котами доглядає, ну і ось сусідка, бабуся. Як лишили йому ключі – поливати квіти, годувати котів.*

Виразна особливість ідіостилю Сергія Жадана в досліджуваній збірці – функціонування кількох однотипних чи різних

за значенням уточнювальних конструкцій в одному реченні, завдяки чому автор досягає чіткості висловлювання, конкретизує зображуване, надає цим одиницям смислового навантаження, акцентуючи на них як необхідних елементах тексту: *Якщо сидіти тут, в офісній кухні, на десятому поверсі, й дивитися вниз, на місто, може видатися, що на вулицях досі триває літо. Тепер стояла тут, в готельному душі, мокра й замерзла, в чужому*

прифронтовому місті. Поруч, під деревом, сидів пес, вівчарка.

Отже, уточнювальні члени речення – важливий складник синтаксичного простору збірки прозових текстів Сергія Жадана «Аабески», які поряд з іншими синтаксичними одиницями, насамперед ускладнювальними, демонструють особливості творчої манери автора, що робить його тексти впізнаваними з-поміж інших, репрезентуючи водночас своєрідну синтаксичну організацію текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гримашевич Г. І. Однорідні члени речення в синтаксичній організації прозових текстів збірки «Арабески» Сергія Жадана. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2025. Вип. 1 (104). С. 134 – 144.
2. Жадан Сергій. Арабески. Чернівці: Меридіан Черновіц, 2024. 136 с.
3. Загнітко А. П. Теоретична грамати́ка сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Доце́цьк, 2011. 992 с.
4. Новікова О. О. Просте ускладнене речення в сучасній українській літературній мові: структура, семантика. Дисертація ... докт. філол. наук: 10.02.01. Луцьк, 2021. 467 с.

*Стаття надійшла до редакції
08 жовтня 2025 р*